

Ráduly János

Bálint Mari balladája Kibéden

Faragó József: *Háromszéki helyi balladák* című tanulmányában kis részletet közölt Székely Ádám (később Maros-Torda megye levéltárosa) 1846. július 12-én írott leveléből. Az Erdélyi Jánosnak címzett levélben Székely így számolt be az akkor még elevenen élő balladaéneklésről: „... a tapasztalás arról győzött meg, hogy a dalok eredetisége, szívből omló szózata seholl sem olly jellemző, mint a székel földön. (...) Történjen ott csak egy véletlen halál vagy szerencsétlenség, szerelem vagy megcsalás (...) már másnap legény, leány faluban, erdőn, mezőn, kutaknál a tegnapi esetet sajáttságos hanglejtéssel dalolják” (In: *Balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977. 372.*)

Nos, az elmúlt több mint 160 esztendőben a gyökeres gazdasági-társadalmi változások alaposan „megnyirbálták” a néphagyomány éltetésének a lehetőségeit. Seprődi János *Marosszéki dalgyűjtemény* című kis „dalmonográfiájában” már a balladaéneklés fokozatos elsorvadásáról ad hírt: „Ezzel a gazdag (lírai) természettel szemben sajnálatos hanyatlást mutatnak a jelenlegi népköltésben azok a termékek, melyeket a különböző gyűjteményekben több mint félszázados hagyomány szerint balladák és rokonneműek, meg pásztor- és betyárdalok címen találunk meg, amelyeket azonban összefoglaló néven epikai daloknak nevezhetünk... Eféféket újakat költeni a népnek nincs sem ideje, sem nyugalma, sem hangulata” (*Ethnographia*, 1901 — 1913. nyolc közlemény).

Negyven évvel ezelőtt Olosz Katalin még érdekes sorokat vetett papírra: „S ha a szövegek elmúlóban vannak is, az epikum iránti fogékonyság benne él a falu népében (balladák cselekményének prózai elmondása). Sőt, annak az igénye is, hogy különös helyi történeteket balladai eseménnyé formáljanak” (*Egy népballada tizenöt éve. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények. XV (1971). 2. sz. Lásd még: Víz mentére elindultam. Tudománytörténeti, népismereti írások. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2003. 11.*)

Még csak annyit, hogy az elmúlt két-három évtized társadalmi valósága már a bűntényeket és a baleseteket megéneklő balladák „szükséges voltát” is alaposan megkérdőjelezte.

Mostani írásunkban *A meggyilkolt leány* balladatípusba sorolható epikus éneknek két Kibéden felbukkant változatáról adunk hírt. Nem az élő hagyományban, hanem papíron rögzített formában maradt fenn. Egykori leírója a ma már (2011-

ben) 85 éves Seprődi József, aki utóbb a balladaszöveg „lezserebb” formába öntésére is vállalkozott. Ritka folklóresemény, íme a vallomásszöveg:

„Az oroszhegyi történetet nekem Deák Tamás bátyám mondta el 1964-ben. Akkor ő hatvan éves volt, mert 1904-ben született. Tamás bátyám nagy jövőmenő ember volt, sokat járta a Székelyföldet, s valahol megtanulta az éneket, a kéziratnak az első felét. Mikor aztán nekem is elmondta, én leírtam erre a füzetpapírra. De Tamás bátyám nemcsak egyszer mesélte el a gyilkosságot, hanem többször. Jó beszédű ember volt, örökkéig beszélt, halála órájáig. Én tőle úgy megtanultam a történetet, hogy egyszer gondoltam egyet, s leírtam megint, átfogalmaztam. Folytattam a füzetlapon az írást, úgy, ahogy én elgondoltam. Még tettem is hozzá ezt-azt. Nekem az Isten olyan tudományt adott, hogy verseket írtam, búcsúztatókat. Így le tudtam írni a Bálint Mari történetet is.

(Hol volt eddig a papír?)

A papír elvegyült a sok irományban, megfejtkeztem róla. Annyi papírunk hányódik erre-arra, hogy kosarakkal lehetne hordani.

(Hány osztályt jártál?)

Én hét osztályt jártam. Hetet.

(A ballada dallamára emlékszel-e?)

Már nem emlékszem, elfelejtettem. Kiment a fejemből.”

(Kibéd, 2011. január 6.)

A *Bálint Mari meggyilkolásáról* szóló új stílusú ballada első változata — 313-as sorszámmal — nyomtatásban a *Háromszéki népballadák* című magisztrális gyűjteményben látott napvilágot. Ennek alcíme: Albert Ernő és tanítványai gyűjteménye Faragó József bevezetőjével és jegyzeteivel (Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973). Érdemes újraközölnünk a kötetben is dallam nélkül publikált szöveget.

Bálint Mari

(*A meggyilkolt leány*)

Tudjátok-e, a Varságon mi történt:
Oroszhegyi Bálint Marit megölték.
Vérét vették, mint egy fogolyamadárnak,
Bálint János legkisebbik lányának.

Az erdei Ambrus Mihályt elfogták,
Udvarhelyi milicián bezárták.
— Arra kérem én a milicistákat,
Verjék vasra az kot a gyilkosokat.

Estefelé elmentem epret szedni,
Nem gondoltam életemet elveszni.

Egy gyilkos az életemet elvette,
Azonnal a kését szúrta szívembe.

Az a gyilkos bedobott a bokorba,
Azt gondolta, hogy itt leszek maradva.
Be is takart zöld leveles ágakkal,
(de) A jó Isten kivilágosította.

Gyertek ide, jó aranyos szüleim,
Gyertek ide, kedves jó testvéreim,
Itt kapjátok Bálint Marit meghalva,
Gyönge szíve háromszor átalszúrva.

A szöveg végi gyűjtési adatokat feloldva „adjuk”, íme: a háromszéki Esztelnek-Csángótelepen került elő. Adatközlő Baconi Gyula 34 éves. Lejegyezte Tubbák Ervin 1971-ben.

Az epikum keletkezéstörténetét — nagyon röviden — Faragó József taglalta: „Az oroszhegyi (udvarhelyszéki) Bálint Mari haláláról édesanyja közölt pontos adatokat, miként Kacsó András székelyudvarhelyi folklorista magnószalagra vette. Eszerint a leányt Ambrus Mihály ölte meg 1957. július 28-án a varsági határban eprészés közben. Az esztelneki szöveg tehát, mint látjuk, másfél évtized múltán és egy megyével odább, a gyilkosság körülményeit is, az áldozat meg a gyilkos nevét is pontosam megőrizte” (Albert—Faragó, 535).

Hol van Varság? „Székelyvarság Hargita megye egyik legnagyobb kiterjedésű tanyája. Jellegzetes erdélyi magyar szórványtelepülés. Székelyudvarhelytől északra található és a környék legmagasabban fekvő, a varsági fennsíkon található települése (...) északon Gyergyóalfalu és Csomafalva községgel (a Nagy-Küküllő feje-nél), keleten Zetelakával (a Küküllőmező tanyabokorral), délen Oroszhegygel és Farkaslakával, míg nyugaton Korond és Parajd községgel határos” (In: *Székelyföldi Régió*. Magazin. III. évf. 11. sz. 2010. december — 2011. január. Szerző neve nélkül).

A kibédi két változat nagyvonalas füzetből kitépelt három levélre (öt oldalra) van írva, tintaceruzával. Az oldalakat sorszámozta az „írnok”. A harmadik levél hátlapja (6. old.) üresen maradt, itt grafitceruzával írt néhány monogram (R S, D A, R), illetőleg a Réti, Rétiné családnevek olvashatók. Pár számjegy is előfordul. A lapok magassága 21, szélességük pedig 14,5 cm. A legelső oldalt fénymásoltattuk, mellékeljük: ezen látszanak a legjobban a szavak, mondatok.

A két kézírásos szövegben egyes szavakat összeírt a lejegyző, helyen-helyen helyesírási hibák is vannak: Halottaké, bükfa, ara (= arra), benük, nesirason stb. Néhány régies alakú szóra, kifejezésre is felfigyeltünk: megöle, felirval (= felírva), az mert... stb. Mostani közlésünkben a mai helyesírási normákhoz igazodtunk. Ismerkedjünk meg a két változattal, a címeiket magunk pontosítottuk.

1

Bálint Mari*(A meggyilkolt leány)*

Hallották-e, hogy Varságon mi történt,
Oroszhegyi Bálint Marit megölték.
Vérét vették, mint egy fogolyadárnak,
Bálint János legkisebbik lányának.

Estefelé elmentünk mi eprészni,
Nem gondoltunk életünkre veszteni.
De egy gyilkos arra járt és megöle,
Be is takart száraz bükkfalevéllal.

Azt gondolta, hogy ott leszünk maradva,
De az Isten kivilágosította.
Szencsedi Ambrus Mihályt elfogták,
Udvarhelyi milicián bezárták.

Arra kérem én a miliciákat,
Hogy verjék vasra azt a gonosz gyilkost.
A testemet az oroszhegyi temetőbe vigyék ki,
Mert szenvedtem eleget, és ott pihenjem magam ki.

2

Igaz történet Bálint Mari meggyilkolásáról

Varságon fent a hegyekben,
Hosszúkő nagy erdejében
Éldegélt egy juhász ember.
Egy kislánya volt őnéki,
Melyet hívtak Bálint Marinak.
Egy szép csendes délutánon
Mari lánya mit gondolt,
Kezébe kapja kis kosarát,
S hívja a szomszéd asszonyát,
Hogy menjenek az erdőbe,
Az eprésző mezőbe.
No, hát menjünk.
A szomszéd asszony is elkészült.
Elindulnak nagy örömmel
Az erdő csendességében.

Ahogy mentek az erdőbe,
Suhognak a falevelek,
A madarak énekeltek,
Mondták nekik: — Ne menjetek,
Ne menjetek, szép virágok,
Életetek ott hagyjátok.
Van egy gyilkos tiértetek,
Mely kiontja véreteket.
Nem lesz ott szórakozás,
Csak egy dombról gyilkolódás.
Testeket szétvagdálja,
Szíveteket ki is szúrja.
Ne menjetek, szép virágok,
Mindnyájan csak azt ajánljuk.
Ártatlanok nem törődtek,
Mindig csak előre mentek.
Nem gondoltak ők arra,
Hogy nem térnek többé vissza.
Ott volt előírva az élet elhagyása,
S oda kellett menni azon pillanatra.
El is értek az eprésző helyre,
Ahonnan szegények vissza nem tértek
Soha az életbe.
Amint ott ketten beszélgettek,
Rohan a gyilkos csillogó késével,
Elkezdte vagdalni őket,
A két ártatlanságot ok nélkül.
Nem bírták életüket tovább tartani,
Semmi búcsú nélkül el kellett menni,
Az élők soraiból ki kellett lépjenek
A gonosz kés tette véget(t).
Kivégezte őket vadon gyilkos módra,
Kezével vagdalta, kézzel-lábbal rúgta.
Mikor látta, hogy nincs élet bennük,
Még összevagdalta ártatlan holttestük.
Mari édesanyja tünődék, s gondolta,
Hogy az ő Mari lánya hol van?
S ím, közeleg az este, be is sötétedett,
Hosszúkő felett az ég feketedett.
Hosszúkő felett az ég gyászba borult,
Hiába várták gyermekek az anyjukat,
Szülők Mari lányukat.

Nem látták többé neki mosolygását.
 Este a csillagok mikor kigyúlnak,
 Ott ragyog közöttük egy ártatlan angyal.
 Nem fáj már semmije a szabad lelkébe,
 A többi angyalok közt játszik örömeiben.
 Nem bírt elbúcsúzni senkitől a földön,
 Nem gondolt ő arra, hogy így történik velük.
 Drága jó szüleim, hogyha megtaláltok,
 Temessetek az oroszhegyi temetőbe,
 Dobjatok virágot, sokat a síromra,
 Hadd nyugodjak ott csendben fiatal rózsákkal.
 Fejfámra legyen felírva,
 Hogy éles kés tett engem a mély sírba.
 Ne sirasson engem senki a világon,
 Mert én boldog vagyok fent a Mennyszágon.
 Tisztaságim hamar megszakítani,
 Mert üres volt számomra az a szép Mennyo(rszág).
 Nem bírtam búcsúzni, rövid volt az idő,
 Az Isten áldjon meg, kedves jó szülőm.
 Kedves édesanyám, én tőled búcsúzom,
 Csak gondolatban, mert szavamat nem mondom.
 Nem szólhatok hozzád, mert meg vagyok halva,
 Gyermekifjú testem letették a sírba.
 Az Isten áldjon meg kínjaimban is.
 Kedves testvéreim, tihozzátok fordulok,
 Az mert nagyon sajnós, hogy értem gyászt hordtok,
 Amíg a fényes Mennyszágba ti be nem jutótok.
 Nagyon sajnós, hogy ez így esett,
 Hogy 14 éves koromba ide kellett jönnöm.
 Búcsúzom tőletek, kedves jó testvérek,
 Az Isten áldjon meg, legyen tiveletek.
 Éljetez boldogan mindig az életben,
 Ezt kívánja nektek Mari testvéretez.

(Kibéd, 1964)

Az első változaton minden kétséget kizáróan meglátszik, hogy átesett már a népi befogadás „tűzkeresztiségén”, azaz a hagyományban énekelt formában is honos volt. Megépítésében tökéletesen megfelel a Faragó József által jelzett követelményeknek: kezdőformulával, vagyis „a viszonylag legszilárdabb állandósult szövegrésszel” indul, ezt a tragikus történet részletesebb elmondása követi, a záró részben pedig a búcsúzkodást találjuk. Ha a szöveg megmódolását egybevetjük az Albert—Faragó által közölt változattal, megállapíthatjuk: vannak részek,

---

ahol alig változott a megfogalmazás (például első versszak), egyes szavak kicserélődtek (szinonimák helyettesítése), változott a versszakok sorrendje, új elemként bejött az oroszhegyi temető motívuma, az utolsó sor pedig általánosabb érvényű megállapítást tartalmaz: „Mert szenvedtem eleget, és ott pihenjem magam ki.” Ugyancsak újdonságnak számít a többes szám első személyben történő „beszélés”: elmentünk, nem gondoltunk. Erre kellő magyarázatot ad a második szövegvariáns, amely egészen eltérő jegyeket tartalmaz. Ebben a gyilkosság apró részleteivel ismerkedünk meg, pontosítva van a terület helyszíne (Hosszúkő nagy erdeje), s megtudjuk, hogy nemcsak Bálint Mari, hanem a szomszéd asszony is áldozatul esett. Költői erőre vall az első részben található epizód: a „suhogó” falevelek és az éneklő madarak már előre megjósolják vesztüket. Hajmeresztő a gyilkolás leírása, melynek eredményeképpen „Az élők sorából ki kellett lépjenek, / A gonosz kés tette véget(t).” Az utolsó mozzanatokban Bálint Mari búcsúzkodik szüleitől, valamint kedves testvéreitől. A megfogalmazó Seprődi József mindenképpen megpróbálkozott azzal, hogy költői magaslatra emelje a történetet: sok helyen rímeltet, itt-ott fegyelmesebb a ritmika. Ilyenkor derül ki leginkább, hogy a „szerző” ténylegesen verset szerető egyén volt. Mindezek dacára a szöveg a prózai megfogalmazás főbb ismérveit hordozza magán, s az epikus énekhez kötődő prózai magyarázatnak minősíthető. Az ilyen típusú szövegekről írta Faragó József: „A prózai »balladamagyarázatok« — a megfelelő balladákkal párhuzamosan — az úgynevezett igaz történetek egy kis válfaját alkotják, és kiegészítik a balladákat. Akadnak köztük évszázadosnál is régebbiek. Érdekes volna megvizsgálni, hogy vajon a balladák létének köszönhetik-e fennmaradásukat, vagy fordítva: ők segítik elő a balladák továbbélését. Elméletben mindkét eset lehetséges” (Faragó, 1977. i. m. 385.). A kérdés irodalmához lásd még Ráduly János: *Prózává oldódó népballadák*. Művelődés, 1973. 9. sz. 37-38. és 40. lap.

Végül is a Kibéden előkerült két szövegvariáns balladakutatásunk feltétlen gazdagodását jelenti, nyersanyagul szolgál a további elmélyült vizsgálatokhoz. Magam sajnálom, hogy az 1975-ben megjelent *Kibédi népballadák* című gyűjteményemben nem hasznosíthattam a szövegvariánsokat (Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1975).

Sebestyén Péter

Bensőséges együttlét Istennel

Egyik ismerősöm vallja ezt: imádkozni nem fölösleges, jónak lenni nem bűn... A mondás első fele azért is figyelemre méltó, mert manapság úgy tűnik, még hívő keresztények között is, hogy az imádságot lefokoztuk holmi betanult szövegek elmormolására, végszükség esetén általa mintegy Istenhez menekülünk, ahogy azt a Szűzanyának is mondogatjuk: hol már ember nem segíthet... Századok során olyan képzetek, félreértések alakultak ki bennünk, mintha az imádság állandó kilincselést jelentene Istennél, mintha számunkra nem lenne egyéb annál, minthogy benyújtjuk Neki a megrendeléseket, a számlákat, és a többit majd Ő intézi.

Mit jelent imádkozni?

Ahhoz, hogy az imádság körüli félreértéseket valamelyest tisztázni tudjuk, talán azzal kellene kezdenünk, hogy mit nem jelent?

1. *Az imádság nem kényszerű kötelesség, amit „le kell tudni”, ki kell pipálni, hogy Isten és az egyház parancsainak eleget tegyünk. A családban sem „muszáj” egymással beszélgetni, kommunikálni, és ezt erőltetni nem is szabad, nem is lehet. Annak magától kellene mennie. Nem eshet nehezünkre helyet, időt „szorítani” Neki, hiszen Ő lehelt életet belénk. Általa vagyunk. Sokszor azzal csapjuk be magunkat, hogy imáink által Istent szeretnénk mintegy lekötelezni, és neki mindenáron meg kell hálálnia szívességünket. E mögött az a ki nem mondott, de eléggé tudatos felfogás áll, hogy szeretnénk mi lenni a magunk urai. Mi akarunk rendelkezni az időnkkel, életünkkel, egészségünkkel, és nem akarjuk magunkat kiszolgáltatni Istennek. Pedig az imádságban kimondatlanul is ki kellene fejeznünk azt, hogy: Istenem, átadom neked a nap huszonnégy óráját, legyél egész életem Istene, előtted nincs titkom, életemnek nincs olyan része, amelyhez semmi közöd... Nincsenek olyan rejtett zugai, amelyekbe ne engednék be. Kitérom kezemet és szívemet, rendelkez velem, hangolj rá állandóan a te szándékaidra! Az imádságnak tehát inkább állandó örömforrásnak kellene lennie, hisz együtt lehetek azzal, akit szeret a lelkem.*

2. *Az imádság nem pótcselekvés, nem fölöslegesen eltöltött idő. Sokszor panaszkodunk, hogy belealszunk imáinkba, hogy a televízió miatt nem maradt idő az esti imára, hogy sok a munka, hogy „fontosabb” kötelességeink miatt nem volt lehetőségünk imádkozni. Ez így hazugság. Hiszen az imádság „nem csatolt tevékenység egyéb elfoglaltságaink mellett” (Kránitz Mihály), hanem istengyermekségünk, emberi méltóságunk felemelő, magasztos kifejezője. Az imádságban maga az Isten hangol rá minket az ő belső életének elővételezésére. Az ima nem más, mint odahajlás Isten keblére. Ezért nem lehet,*
